

ÖLÜ ERKEK KUŞLAR'DA KADIN ve ERKEK DÜNYASI

Gülseren ÖZDEMİR*

Bu bildiride güncel sorunlar içerisindeki insanın trajedisini, yalnızlığını içten bir dille eserlerinde anlatan, kahramanlarını yaşadığı çevreden soyutlamayıp birey-toplum ilişkisi bağlamında değerlendiren; insanı herkes gibi olmaya zorlayan ve ona baskı uygulayan toplumu eleştirel bir dille ortaya koyan yazar İnci Aral'ın "Sevginin Eşsiz Kışı" adlı eserindeki "Fırtına Kuşu" adlı öyküden yola çıkarak yazdığı, 1991'de Özgür Yayınlarından çıkan, 1992 yılında "Yunus Nadi Roman Ödülü"ne lâyık görülen ilk romanı "Ölü Erkek Kuşlar"da kadınlık erkeklik durumları ortaya konacaktır. Tarih olarak 12 Eylül öncesi ve sonrasına denk düşen; insan ilişkilerini özellikle de kadın-erkek ilişkilerini aşk ve sevgi bağlamında ele alan, kadınların olduğu kadar erkeklerin dünyasının da aydınlatıldığı ve her iki cinse yönelik eleştirilerin yapıldığı eserde toplumca dayatılan kadınlık ve erkeklik rollerinin eleştirisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: İnci Aral, Ölü Erkek Kuşlar, kadın, erkek

Eserlerinin çoğunu 1980 sonrasında veren İnci Aral'ın romanlarında; son dönem romanlarında da önemli yer tutan kadın, erkek, aşk, sevgi, aile, evlilik, bağlılık, özgürlük, cinsellik, iletişimsizlik, varoluş, din, siyaset, intihar, ölüm, sanat gibi temalar oldukça belirgindir. Kadın ve erkek dünyasının bilinmeyen tüm karanlık köşelerine uzanan, onlara toplumca biçilmiş rolleri irdeleyen ancak buna rağmen daha çok kadın sorunları yazarı olarak dar bir çerçevede değerlendirilmiş ve bu şekilde tanınmış olan yazar, birçok konuşmasında ve kendisiyle yapılan birçok söyleşide; yalnızca kadın sorunları yazarı olmadığını, kadını anlatmak için erkekleri de anlatmak gerektiğini, ne feminist ne de antifeminist olduğunu söylemiştir.¹

Karakter yaratmada oldukça başarılı olan; kişilerini uzun tasvirler yerine, romanın akışı içerisinde modern tekniklerle, genellikle kendilerine ve birbirlerine tanıttıran İnci Aral; onların dış görünüşlerinden çok davranış ve düşünüş biçimlerine önem verir; güçlü ruh çözümlenmeleriyle insanın en anlaşılmaz, en karanlık taraflarını ortaya koyarak kimlik sorununa eğilir ve psikolojik yanı ağır basan romanlar yazar.

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

¹ Şebnem Atılğan "İnci Aral'la Söyleşi: Kendimi Kadın Sorunları Yazarı Olarak Görmüyorum", **E Dergisi**, Sayı: 22, Ocak 2001, s. 11.

Yaşamı sorgulama, sıradanlıktan kurtulmaya çalışma, kendisine ve çevresine yabancılaşma, giderek daha da yalnızlaşma; İnci Aral'ın derin, karmaşık ve değişken olan kahramanlarının önemli özellikleridir. Çoğu düş kırıklığına uğramış, sosyal çevreden kopmuş olan bu kişiler; türlü acılar içerisinde kıvrırır, iç dünyalarında yaşar, bölük pörçük olmuş yaşamlarını gözden geçirirler. Katı kurallarla örülmüş bir toplum düzeninde hayatı anlamlandırmaya ve var olmaya çalışır, kötü dünyaya düşleri ve arzuları ile karşı çıkar, özgürlüğü ararlar. Toplum düzeni içine hapsedilmek istemez, ona uygun hareket etmezler. Buna karşılık genel ahlâk kurallarına uymadıkları için yazar tarafından eleştirilmez, aksine masum ve davranışlarında haklı gösterilirler. Çoğu zaman mutsuzluğa dayanamaz, her şeyin anlamsız olduğunu düşündükleri bir noktada boşluğa düşerek intiharın çekiciliğine kapılırlar.

Eserlerinde olaylardan çok insan ilişkilerini, bireyin kendisiyle ve yaşadığı toplumla çatışmasını; siyasî, sosyal, ekonomik sorunların; din ve ahlâk kurallarının onlar üzerindeki etkilerini irdeleyen yazar; aralarında iletişim olanağını kaybetmiş, söylemek istediklerini ancak iç konuşmalarıyla dile getirebilen insanların mutsuz olmalarında en önemli etkenin toplum olduğuna işaret eder. Kahramanlarını sosyal konumları ve düşünce yapılarıyla kendi koşulları içinde oldukça başarılı anlattığından, romanlarında neredeyse herkes haklıdır. İnci Aral, insanın karakterini içinde yaşadığı toplumun biçimlendirdiğini düşünür; özellikle çocuklukları acılarla dolu olan bireylerin kişiliklerinin oluşumunu, onlara geçmişlerini hatırlatarak ortaya koyar. Bu yüzden eserlerinde her kahramanın ayrı bir öyküsü vardır. Çocuk psikolojisini yansıtmada oldukça başarılı olan sanatçı, insanın kişiliğini biçimlendiren ve birçok sorunun kaynağı olan bu çağı çok önemser.

Kadın, her sınıftan insanın nesnel ve psikolojik gerçekliğini başarıyla anlatan İnci Aral'ın eserlerinde, en önemli temalardan biridir. Yazar bunlarda, erkeklerin kurallarıyla yönetilen bir dünyada sorunlar içerisinde boğulan; üzerinde ataerkil baskılar kurularak silikleştirilen, çoğu zaman ikinci cins olarak görülen kadının; evlenmek, çocuk sahibi olmak gibi sıradan düşlerle aşksız ve paylaşımsız bir yaşama mahkûm edilmesini, toplumdaki yanlış düzenin bekçiliğini yapmasını, yaşama ve sevmeye hakkını özgürce kullanmamasını, bir insan olarak benliğine sahip çıkmamasını eleştirir ve acılarını nedenleriyle birlikte ortaya koyar. Bu cinsin sorunlarının çözümünün, kadının gerçek kimliğini bulmasıyla mümkün olduğunu; kadın-erkek ilişkilerinin de ancak karşılıklı çabalarla değişebileceğini vurgular.

Yazarın farklı kesimlerden kadınlara yer verdiği romanlarında üzerinde daha fazla durdukları, çoğu zaman sıradan olmayan tiplerdir. Her zaman bir yerden bir yere giden, göçen, evrim geçiren, değişip olgunlaşan bu kadınların iç dünyaları oldukça zengindir. Genellikle sevedikleri ilk eşlerini -çocukları olsa bile- terk eder, başka bir evlilik yaparlar. Buldukları çarelerden biri de intihardır. Kocasını terk edecek gücü olmayanlar bu yolu dener. Ama genellikle erkeklerden daha güçlü bir kişilikleri, özgür bir tutumları vardır. Kendilerini gerçekleştirme sancısı çeker, kimlik arayışına girerler. Çok varlıklı ailelerden gelmezler, zevk sahibidirler ve âşık olduklarında darmadağın olurlar; birlikte oldukları erkeklerden fazladır. Anneleriyle iyi anlaşamazlar, onlarla ilişkileri kopuktur. İnci Aral bu tarz kadınların yanına toplumun beklentilerine cevap veren normal vasıfta kadınlar yerleştirerek okurun onları karşılaştırmasını sağladığı gibi, her iki tipin bazı özelliklerini taşıyanlara da yer verir. Bunlarla birlikte düşünce yapıları ve sınıfları birbirinden çok farklı erkekleri de anlatır. Kendilerine dayatılan kuralları sorgulama ve reddetme konusunda kadınlardan daha başarısız olan erkeklerin; okumuş, Avrupa görmüş olanları bile alışılmış erkeklik rolünden tam anlamıyla sıyrılmayı başaramazlar. İkinci dereceden önem taşıyanlar, toplumun beklentilerine, kendi isteklerini susturma ve mutsuz olma pahasına nedenlerini sorgulamadan cevap verirler.

Her iki cinsi de anlamaya çalışan ve onlara ön yargısız yaklaşan İnci Aral; kadınların doğurganlığından gelen gizli güçlerinden korkan erkeklerin, güçsüzlüklerini gizlemek için kabalaştıklarını; evlenirken kolay yönetilecek, kendilerine hizmetçilik edecek ama sevmekte zorlandıkları kadınları tercih ettiklerini; doğuştan kötü, kaba, anlayışsız olmadıklarını; aslında iç dünyalarında zayıf ve yumuşak bir kişilik gizledikleri hâlde, toplumun dayattığı sert adam rolünü oynamak zorunda kaldıkları için, onlardaki kimlik bölünmesinin en az kadınlardaki kadar acı olduğunu söyler.² Eserlerinde erkeklerden çok; onlara kıran kırana dövüşebilmeleri, ağlamamaları, acımamaları; kayıtsız, yenilmez olmaları gerektiğini öğreten; onlardan bu maske ile yaşamalarını isteyen toplumu eleştirir ve karşı cinsin de her zaman masum olmadığını derin çözümlerle ortaya koyar. İnci Aral romanlarında, kendilerine dayatılan öğretilerle mücadele konusunda daha başarılı oldukları için; kadınları etken ve sancılı, erkekleri edilgen ve zavallı tipler olarak gösterir. Kadın üzerinde daha fazla duran, ama onu ve sorunlarını hiçbir zaman tek başına ele almayan yazar, psikolojik çözümlemesini yaptığı bazı erkek kahramanlarını ince, kırılğan, duygusal bir yapısı olan kişiler olarak anlatır.

² Sema Aslan, “İnci Aral ile Yeni Romanı Mor, Kadınlar, Erkekler, Cinslerin İçindeki Karşı Cinsler ve Özgürlük Üzerine”, **Milliyet Sanat**, Sayı: 527, Şubat 2003, s. 100-101.

Yazarın ilk romanı olan “Ölü Erkek Kuşlar”da olay kısaca şöyledir: Eserin başkahramanı, aynı zamanda anlatıcısı Suna; gençlik yıllarında sevdiği Adam’la evlenir ve ondan çocuk sahibi olur. Ancak bir süre sonra evliliği onu mutsuz etmeye başlar, ilişkilerinin düzelmesi konusunda kendisine karşı anlayışsız, ilgisiz, sevgisiz biri olan eşinden küçücük bir yardım bile görmez. Suna, evliliğini sürdürebilmek için zorlu bir mücadele verir. Yürümediğini anladığı zaman da kendine yeni bir hayat kurmaya karar vererek eşinden ayrılır. Bir süre sonra Ayhan’la tanışır. Çok iyi anlaşılan bu iki insan tanışmalarının üzerinden uzun bir süre geçmeden birlikteliklerini evliliğe dönüştürürler. Ayhan modern bir evlilik düşünmekte; Suna’nın güçlü, akıllı ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir kadın olmasını istemektedir. Oysa Suna’nın farklı beklentileri vardır. Bir türlü yok edilemeyen bu beklentiler yüzünden eşler, davranışlarını biçimleyen bir metin hazırlayıp imzalarlar. Kocasına duyduğu sevgi ve ilginin karşılık görmediğini düşünen Suna; sürekli tartışmalarına rağmen, yücelterek sevdiği Ayhan’ı kaybetmeyi göze alamaz ve onun istediklerini yapar. Daha sonra Ayhan’ın çok sevdiği arkadaşı Onur’la aralarında güçlü bir etkileşim başlar, birbirlerine âşık olurlar. Suna bu çok hassas durumu Ayhan’a söyler. Bir akşam üçü bir araya gelir ve bu konuyu güçlü bir biçimde, birbirlerini incitmeden atlatma kararı alırlar. Ancak Suna’nın daha önce Ayhan’dan beklediklerini, yavaş yavaş Ayhan Suna’dan beklemeğe başlar. Bu sırada ülkenin politik durumu da çok karışıktır. Sol görüşlü ve mücadeleciler bir ruha sahip olan Ayhan işinden olur. Bu durum onu karısına daha da bağlar. Suna Ayhan’a acımakta Onur’a da büyük bir aşk duymaktadır. Diğer taraftan Onur da karısıyla mutsuzdur, ama toplumun şartlandırmaları yüzünden Güler’le evliliğini devam ettirir. Sevdiği ve âşık olduğu iki erkek arasında uzunca bir süre hırpalanan Suna, sonunda ikisini de hayatında istemez. Dostluk, sevgi, aşk sarmalındaki bu üç insan, yaşadıkları olaylardan yaralı çıkarlar.

“Ölü Erkek Kuşlar”da; her birinin ayrı bir öyküsü bulunan, önce yaşamları kesişerek bir araya gelen, sonra da dağılan, iç dünyaları ve bütün geçmişleriyle anlatılmış üç önemli kişi (Suna, Ayhan ve Onur) vardır. Bunların birbirleriyle ilişkileri üzerine kurulu eserde Ayhan ve Onur; yaşamını gözden geçiren ve kendisiyle hesaplaşan Suna’ya bağlı olarak önem kazanırlar. Bölünmüş bir kişiliği olan ve kendi içinde sürekli çatışma yaşayan Suna odak figür olduğu için, romana kadın psikolojisi hâkimdir. Ancak Suna’nın ilk eşi Adam’ın, ikinci eşi Ayhan’ın ve sevgilisi Onur’un anlatılması yoluyla erkeklerin dünyası da aydınlatılır ve her iki cinse yönelik eleştiriler yapılır.

Kurallarla, ön yargılarla, yasaklarla dolu bir toplumda özgür olmak isteyen, sevgilerini netleştirmeye çalışan Suna, Ayhan ve Onur; düşlerini gerçekleştiremez, yaşam biçimlerini

değiştirmek için ürettikleri alternatifleri uygulamaya koyamazlar. Entelektüel oldukları hâlde düşüncelerini, hislerini ve davranışlarını bir türlü dengeleyemez, yetiştirilme biçimlerinin etkisinden kurtulamazlar. Toplumun dayattığı kuralları sorgulama ve reddetme konusunda aralarında en başarılı olan Ayhan bile, zayıf bir anında düşünceleri ile davranışları arasında çelişkiye düşer ve kendisini toparlaması hiç de kolay olmaz. Suna, içindeki ayrı seslerin sürekli mücadelesiyle yıpranır. Oldukça zayıf bir kişiliğe sahip olan Onur ise; geleneksel değerlerden kopamaz, kopmak için de fazla bir çaba göstermez. Yaşadıkları yozlaşmış toplumda yaşama enerjileri tükenen bu üç kişi, romanda birer kuşa benzetilirler; uçmak, özgür olmak isterken yere çakılırlar. Suna kadın olmanın sıkıntılarına alışkın olduğu için, Ayhan ve Onur'a göre acılara karşı daha dirençlidir. Romanın güçlü ruh tahlilleriyle anlatılan üç önemli kahramanının; tip özelliği gösteren ikinci derecede önem taşıyan kişilerle (Adam, Güler ve Nazlı) de ilişkilendirilmesi, onların değişik yönleriyle ortaya çıkmasını sağlar.

Entelektüel bir birikimi olan başkahraman Suna, siyasî darbelere şahit olan, özgürlüğe ve baskıya dayalı iki ayrı anayasaya göre yaşamını ayarlamak zorunda kalan, kendinden öncekilere göre daha özgür davranan, kim olduğunu ve nasıl bir hayat yaşaması gerektiğini arayan bir kuşağın kadınıdır. İçe dönük bir orta sınıf aydını; mutsuz, nevroitik, bunalımlı, saplantılı bir kişidir. Onda, seviyesi ne olursa olsun hemen her kadının yaşadığı çelişkiyi anlatmak için, yazarın biraz aşırıya kaçacak derecede vurguladığı; sürekli çatışarak birbirini saf dışı etmeye çalışan, uysal ve asi iki karşıt ruh vardır. “Su”; iyi bir eş ve anne olmaya şartlanmış, kurulu düzen yanlısı, evcil, uysal, bir erkeği her yönden mutlu etmek isteyen, davranışlarını duygularına değil çevreye göre ayarlayan tarafıdır. Benliğinden gelen “Na” ise; başkaldırmaya her an hazır, atak, cesur, bozuk saydığı tüm değerlere ve kurulu düzenlere karşı, isyankâr, duygusal, hayalperest ve romantik tarafıdır. Suna'yı kendi istekleri doğrultusunda yönlendiren bu iki zıt kişilik; bir tek yeni düzen kurma konusundaki atılım ve heyecanlarıyla benzerler. Çatışmalarda yapısı gereği genelde “Na” galip çıkıyor gibi gözükse de; bütün zayıflığına rağmen “Su”nun kazandığı, hatta “Na” üzerinde etkili olduğu da olur.

Kişiliğindeki bölünmenin farkında olan, hangi tarafın kazandığı kesin olmayan bir mücadeleyle yıpranan Suna; bu zıtlıklar arasında kendisini tanıyamaz olur. Onun; yaşadıklarıyla pişip olgunlaştıktan sonra -romanın sonunda- yeni aldığı kediye Su adını vermesi, huzur arayarak aşk peşinde koşmayı bırakması, Onur'la ilgisini keserken Ayhan'la dostluğunu devam ettirmesi “Su”nun kazandığını düşündürse de; “Na”nın bir süre sonra tekrar ortaya çıkacağı, kısa bir süre için sindirildiği bellidir.

Birey olarak eksiklerini giderme isteği duyan, uyumsuzluk sıkıntısı çeken başkahraman (Suna), romanda kalabalık içerisinde yalnız biri olarak dikkati çeker. Günün moda insanları gibi yaşayamaz. Kendisini çoğu zaman boşlukta hisseder. Bir ruh hlinden başka bir ruh hline hızla geçebilir. Roman boyunca süren mutsuzluğunda toplumun payı büyüktür. Sorunlarının kaynağı çocukluğunda yatar. Annesi ve babası erken yaşta öldüğü için dayısı ve yengesi tarafından büyütülür, parasız yatılı okur. Baskıyla yetiştirilmesi, bu yüzden hayatı ve insanları yeterince tanıyamaması; Adam’la yanlış bir evlilik yapmasına neden olur. Bunu fark ettiğinde çocuğunu bırakma pahasına bile olsa evliliğini bitirir. Fakat kendi ayakları üstünde durmak ve zgr olmak istemesine karşın, bunu gerçekleştirecek güce sahip olduğu söylenemez. Bu yüzden açık olduğu ve sevdiği erkeklere bazen sığınma amacıyla yaklaşır, ağeta sevgisiz geçen çocukluğunun acılarını onlarla dindirmek ister. Toplum kendisine gcsz olduğunu öğrettiği için, varoluş mücadelesini bağlılık duyduğu erkeklere dayalı olarak verir; ama içindeki boşluğu onlarla da dolduramaz ve özellikle evliliklerde başarılı olamaz. Bütünlüğünü kurmayı ise ancak romanın sonunda, ne Ayhan’ı ne de Onur’u seçerek başarır.

Suna’nın psikolojik ve ahlk gelişimini de konu aldığı için bildungs romana benzeyen, hayal/dş olmazlıkları ve dağınıklılığının hakim olduğu “l Erkek Kuşlar”ın iki önemli erkek kahramanından biri olan Ayhan, Suna’nın iyi bir eğitim görmüş ikinci eşidir. Dar ve yoksul bir çevrede güvensiz bir şekilde büyür, toplumun itelemesiyle ilk evliliğini Havva ile yapar, on beş yıl sonra bu evliliğe son verir. Bir süre Almanya’da da bulunur, Onur’u burada tanır. Türkiye’ye döndükten sonra Basın Yayın Yüksek Okulunda çalışmaya başlar ve yaşamını yeniden düzene sokar. Suna ile bu sıralarda tanışır ve evlenirler. Anadolu niversitelerinde ders veren, profesörlük dosyası hazırlayan ve Marksist bir derginin yazı kurulunda alışan Ayhan, siyasi olaylar nedeniyle bunların hepsini kaybeder. Aranmakta olduğu için yurt dışına kaçar.

Sorunlar karşısında uygulanması zor zmler üreten, genelde olumlu bir insan olan Ayhan; romanda iki farklı kişilik sergiler. Suna ile tanışıp evlendiği zamanlarda; yoğun akademik ve politik uğraşlar arasında ona çok fazla vakit ayıramayan, evlilik konusunda oldukça ağdaş görüşleri olan, bağımlılığı reddeden, “Su”yu sevmeyen, eşinin her zaman kendi düzeyinde olmasını isteyen, gcl biridir. Dönemin siyasi olaylarından dolayı işini kaybettikten sonra, yargılamaların baskısı altında boşluğa düşer. Psikolojisi altüst olur, manev yardım beklediği Suna’ya bağımlı hle gelir, evliliğini karşı olduğu geleneksel evlilik modeline sokmaya çalışır. Bu nedenle “Su”nun geri gelmesini ister. Kendini kaybettiği bir gece sırsıklam açık olduğu Suna’ya dayak bile atar. Entelektüel bir birikimle dolu olmasına rağmen, toplumun bilinçaltına

yerleştirdiği şartlanmalarla karısının üzerine gider, ancak bir süre sonra yaptığı yanlışların farkına varır. Sonuçta olaylardan bitkin ve perişan bir durumda çıkar.

Romanın diğer önemli erkek kahramanı Ayhan'ın arkadaşı, Suna'nın sevgilisi Onur'dur. Annesi ölüm döşeğinde iken vasiyet ettiği için, babası ölmüş olup ağabeyinin yanında sığıntı gibi kalan akraba kızı Güler'le evlenir. Akademiden sonra bir reklâm ajansında birkaç yıl çalıştıktan sonra, burs kazanarak uzmanlık öğrenimi için Almanya'ya gider. Orada beş yıl kalır ve yeniden resim okur. Büyük yardımlarını gördüğü Ayhan'la Almanya'da tanışır. Ülkeye ondan iki yıl sonra döner. Suna ile ilişkileri REKLA adlı bir şirkette beraber çalışmaya başladıkları sıralarda başlar.

Onur; yaşamında Suna'dan başka onu heyecanlandıran, sanata yönelten hiçbir şey bulamaz. Yaratıcılığını doruk noktasına çıkaran bu kadına âşık olduğu hâlde; beğenmediği kurulu düzenini ayakta tutmaya çalıştığı, evliliğini her şeye rağmen devam ettirmekte ısrar ettiği ve Suna'nın verdiği mücadeleyi vermediği için, onunla birliktelikleri uzun sürmez. İlişkileri kötüye gitmeye başladığında ölü kuşlar çizen Onur, Suna'nın “Su” tarafına en çok yaklaşan roman kahramanıdır. Toplumca erkek olmaya zorlanarak büyütüldüğu ve geleneksel değerlerle yetiştirildiği için; üst düzeyde eğitim almış, kariyer yapmış bir sanatçı olmasına rağmen; toplumun koyduğu kurallardan kurtulamaz, onun düzeyinde olmayan ve onu hiç anlamayan Güler'le evliliğini sürdürür. Yaşadığı kötü çocukluğun, babasının evi terk etmesi sonucu küçük yaşta evin erkeği konumuna düşmesinin; kendisini mutsuz eden bu düzeni devam ettirmesinde etkisi büyüktür. Zayıf bir kişilik yapısı olduğundan; problemleri aşmak için Suna ve Ayhan'ın gösterdiği çabayı gösteremez. Korkaktır ve toplumdaki imajı onun için önemlidir. Zor bir ilişkiyi kaldıramaz, kolay ve sorunsuz ilişkileri tercih eder. Bu yüzden Suna'ya âşikken Nazlı ile birlikte olur.

“Ölü Erkek Kuşlar”da Suna'nın “Su” ve “Na” tarafını belirginleştiren ve bu özellikleriyle eserde yer alan iki kadın vardır. Biri Onur'un karısı Güler, diğerisi ise zaman zaman birlikte olduğu Nazlı'dır. İngilizce okutmanı olan Nazlı Onur'un birlikte olduğu gelip geçici kadınlardan biridir. Bayağı bir görünüşü vardır ve kısa süreli ilişkiler yaşamayı tercih eder. Cesareti ile Suna'nın “Na” tarafına benzer. Güler erkeğini mutlu etmek üzere yetiştirilmiş, eşinden çok fazla beklentisi olmayan, evliliğiyle ilgili bir tehlike söz konusu olduğunda başkalarının yardımına başvuran olumsuz bir kadın tipidir. Ortaokul mezunu, sıkıcı, sıradan, güzel bir ev hanımıdır. Romanda Suna'nın “Su” yanına dikkat çeker ve Adam'la aynı evlilik anlayışını temsil eder.

Adam, Suna'nın sevdiğini zannederek evlendiği, ama bir süre sonra terk ettiği, kendisinden on beş yaş büyük birinci eşidir. Büyük bir Ege kentinin kenar mahallesinde, taşra kültürü ile yetişmiş; geleneksel aile modeli içinde büyümüş bir göçmendir. Bencildir ve annesinin fazlaca etkisindedir. Katı kurallarla dolu bir dünyası vardır. Kadınlara karşı korkak ve çekingendir. Erkeklerin kadınlardan üstün ve avantajlı olduklarını ve böyle olması gerektiğini düşünen, ataerkil aile düzeninden yana bir tiptir ve romanın en olumsuz kişisidir. Adam'la yaptığı mutsuz evlilik, boşandıktan sonra da Suna üzerinde etkisini devam ettirmiştir.

Romanın önemli üç kişisi (Ayhan, Suna ve Onur) çocukluktan itibaren şartlandırıldıkları davranışlarla biçimlenmişlerdir. Kaçmaya çalışsalar, reddetseler ve bunda zaman zaman başarılı olsalar da; öğrendikleri kadınlık ve erkeklik rollerinden kurtulamaz, kendi içlerinde çıkmaza düşerler. Romanda toplum; insanın kendisi için kurmaya çalıştığı dünyayı yıkan, birbirinden ayrı gördüğü kadını ve erkeği kalıplaşmış rollere hapseden ve olumsuz özellikleriyle öne çıkan bir unsurdur. Ona göre kadın bir yuva kurmalı; iyi bir eş, anne ve ev kadını olmalı, her zaman hanımefendi davranmalıdır. Erkek de kadına karşı zayıflık göstermemeli, duygusuz olmasa bile katı bir tavır sergilemelidir. Yazarın verdiği mesaja göre çocukluğunda bu anlayışla yetiştirilen kadın ve erkek, öğrendikleriyle gençliğin istekleri arasında mutlaka çatışmaya düşer ve bunları sorgulama yoluna gider. Suna, Ayhan ve Onur'un çok açık çelişkiler yaşaması bundandır. İyi bir eğitim almış, seçkin çevrelerle ilişki kurmuş olmalarına rağmen, çelişkilerinden kurtulamazlar. İçlerinde bu konuda en başarılı görünen Ayhan bile zamanla gücünü yitirir. Bu başarısızlıkta insan hayatında çok önemli bir aşama olan çocukluğun payı büyüktür. Çocuklukta öğrendikleri; kişilerin özgür olmasına, kendini gerçekleştirmesine, yeni bir hayat yaşamasına engel olur.

Kadınların olduğu kadar erkeklerin dünyasının da aydınlatıldığı "Ölü Erkek Kuşlar" da, her iki cinse yönelik eleştiriler vardır. Olaylara olduğu kadar bireylere de ayrıntıcı yaklaşan yazar; kişilerin geçmişini, bugününü, iç dünyalarını güçlü ruh tahlilleri ile eserine yansıtır. Ancak Ayhan ve Onur üzerinde biraz da, bağımsızlık ve mutluluğu çırpınırcasına arayan başkahraman Suna'yı ortaya koymak için fazlaca durmuştur.

Eserde kahramanlar yaşam tarzları ile ilgili pek fazla alternatif üretmezler. Teoride ürettiklerini ise pratikte gerçekleştiremezler. "Ölü Erkek Kuşlar" bir bataklığa saplanmış, ama oradan bir türlü çıkamayan, yaşama enerjileri bitmiş ve biraz da saplantılı insanları anlatır. Suna özgür olmaya çalışır, ama kendisini her zaman erkeğin egemenliğine sokan bir tarafı vardır. Kafasında kurduğu dünyayı gerçekleştiremeyince ve aradığı içtenliği erkeklerde bulamayınca

onları yıpratır. Bu yüzden çok hırçın, kalabalık içinde yalnız ve mutsuzdur. Kişiliğinde pasif ve aktif, uysal ve asi iki ayrı ruh vardır. Toplumun yetiştirdiği uysal “Su” geleneklere bağlı, kurulu düzeni değiştirmekten korkan tipik bir ev kadını kişiliği iken; asi “Na” yaratılışından gelen anarşizmle kurulu düzenlere karşı çıkan bir kişiliktir. “Su” ile “Na”nın Suna’yı götürmeye çalıştıkları noktaların çok farklı olması, onu çeşitli çelişkiler içerisine sokar. Bu yüzden Suna iki ayrı kişiliğinin etkisiyle; sevgi ile aşk (Ayhan’la Onur), akıl ile his, toplumun istedikleri ile kendi istedikleri, geleneksel düşünce ile modern düşünce arasında kalır. Aslında her kadının hatta her bireyin yaşadığı ikilemi yaşayan, iki ayrı kişilik arasında bölünen, iç hesaplaşması ve yaşamla yüzleşmesi anlatılan, varoluş mücadelesini erkeklere dayalı olarak veren ama ne Ayhan ne de Onur’u seçen Suna; romanın sonunda bütünlüğünü kurmuş, sürekli birbiri ile didişen taraflarını uzlaştırmış görünür.

Yaşam öyküsü -belleğinden hiç silinmemiş, her an ortaya çıkmaya hazır anılar yardımıyla- çocukluğuna, gençliğine ve romandaki aktüel zaman boyunca yaşadığı döneme atlamalarla anlatılan Suna’nın bölünmüşlüğünü; kendisiyle birlikte diğerleri de (Ayhan, Onur, okur) fark eder. Ayhan ve Onur da ondaki kadar belirgin olmamakla birlikte benzer bölünmüşlüğü yaşarlar.

Yoğun bir umutsuzluk ve karamsarlığın hakim olduğu romana göre, yaşamda daha çok ağlatan öğeler vardır. Birey kavramına dikkatle eğilen yazar, ölü gelenekler arasında sürüklenen hayatları anlatır. Bu yüzden “Ölü Erkek Kuşlar”, insanın derinliklerine dalan ve sınırlarını çizen bir romandır.

Çıkmaza girmiş ilişkiler içinde var olmaya çalışan insanların yaşamak istedikleri ile yaşadıkları arasındaki çatışmanın aktarıldığı romanda, özellikle Suna’dan yayılan hızlı ruh değişimleri vardır. Duygusal ilişkiler sarmalındaki Suna, Ayhan ve Onur üçlüsü başlangıçta birbirlerini çok severlerken, bu durum birdenbire sevgisizliğe dönüşür.

“Ölü Erkek Kuşlar” kabaca, bilinen aşk üçgenini (karı-koca-sevgili) anlatır. Suna evli olduğu Ayhan’ı sevmekle birlikte Onur’a da âşıktır. İkisi arasında kesin bir karar veremez, ikisinden de vazgeçemez. Romanın sonunda ise üçgen dağılır, ne aşk ne de evlilik kazanır. Suna’nın Ayhan’la dostluğunun boşanmış olmalarına rağmen devam etmesi ise, kazananın yalnızca dostluk olduğunu göstermektedir. Romanda; toplumca çok önemsenen aile ve evliliğin tekdüze bir hayata neden olduğu, aşkın ise yalnızca geçici bir düş olarak kabul edilmesi gerektiği

üzerinde durulur. Karı-koca ilişkisi irdelenerek evlilik kurumu sorgulanır. Bütün ilişkiler sonuçta yalnızlığa dönüşür.

İnci Aral; kurgusunu anarşik bir döneme oturttuğu “Ölü Erkek Kuşlar”da aşk, evlilik, ölüm, varoluş, aile ve çevre baskısı, terör gibi temaları; bireylerin çevreye, topluma ve hayata bakışlarını, kişiliklerini ortaya koyarak irdeler. Kent yaşamına eleştirilerde bulunur. Kişilerini, son yılların Türkiye’si içinde ele alır. Bu yüzden son yirmi-otuz yılın sosyal-siyasal olayları fon olarak romana girer. Ancak “Ölü Erkek Kuşlar” bir tez romanı değildir. Kişileri gerçekçi biçimde anlatan yazar, idealize edilmiş tiplere yer vermez.

Kahramanlar yaşamlarını 12 Eylül öncesi ve sonrasının zorlukları içinde istedikleri noktaya getiremezler. Başlangıçta sahip oldukları umutları da yitirirler. Ne Ayhan-Suna birlikteliği, ne de Onur-Suna aşkı olumlu sonuçlanır. Romanın ismindeki “ölü” sözcüğü bu olumsuzlukları çağrıştırmaktadır. Ayrıca isim içeriğe de uydurulur. Ressam olan Onur; büyük parlak kanatlar, ölü erkek kuşlar boyar; Suna kendisini, Ayhan’ı ve Onur’u kuşa benzetir. Yazar, hayattan güzel şeyler bekleyen ve bunun mücadelesini veren insanları kuş imgesiyle anlatmaya çalışmıştır. Kuşa benzetilen kişiler; özgürlüğü arzular, mutlu olmak isterler ama uzun bir mücadelenin sonunda kanatları kırılır; düşlerini gerçekleştiremezler. Saçma sapan kuralların ve yasakların ağında çırpınırlar. Olayın gelişimi ve eserin kurgusuyla son derece uyumlu olan “ölü erkek kuşlar” ifadesi, erkeklerin daha zor durumda bulunduğu da işaret eder. Ayhan ve Onur’un hayatları darmadağın olur, ikisi de şiddetli bir fırtınadan sonra yere çakılırlar. Politik ve meslekî hayatı biten Ayhan, terör olayları arttığı ve arandığı için yurt dışına kaçar; Onur Güler’le mutsuz evliliğine devam eder. Suna’nın kanatları kırılrsa da fırtınadan gene en sağlam o çıkar. Çünkü erkek kahramanlar tükenirken o kendince çözümlerle ayakta kalmayı başarır. Romanın sonunda yalnızlık köşesine çekilir.

SONUÇ

Güçlü bir gözlem yeteneği olan İnci Aral, gerçek hayattan beslenen romanlarında; dış dünyada gördüğü kişi, durum ve olayları aynen anlatmaz; bunları bütün bir insanlık durumunu dikkate alarak yorumlar, yeniden biçimlendirir ve çoğullaştırır. Bu nedenle roman figürlerinin hiçbiri gerçek yaşamda tek bir insanın karşılığı değildir.

Toplumca dayatılan kadınlık ve erkeklik rollerinin eleştirildiği “Ölü Erkek Kuşlar”daki başkahramanlar, taşra kökenli olup sınıf atlamış, orta sınıf aydın konumundaki kişilerdir. Yazar; kadınlar gibi erkeklerin de kendilerine dayatılan rolleri oynamakta zorlandıklarını; asıl kişiliklerinden farklı saldırgan, duygusuz, acımasız ve bencil davranmaya çalıştıklarını, olmaya çalıştıkları ile oldukları kişi arasında trajik bir çelişki yaşadıklarını; bireyi hiçe sayan katı ve hoşgörüsüz bir toplumun iki insanın birbirine duyduğu sevgiyi bile anlaşmazlığa ve şiddete dönüştürebildiğini okura göstermeye çalışır.

Kadın-erkek ilişkilerinin üç kişiden yola çıkılarak çok yönlü ele alındığı “Ölü Erkek Kuşlar”da, aşka ve sevgiye dayalı iki temel ilişki vardır. Bu ilişkiler de kişilerin çelişkileriyle doludur. Onur, Suna’ya âşık olduğu hâlde bu aşk için mücadele vermez. Ayhan evliliğini kurallara hapsedmeye çalışarak yıkar, sonra da kurtarmak için çırpırır. Suna ise Ayhan’ı sevmekle birlikte Onur’a da âşıktır, ikisini de kaybetmek istemez.

Gürsel Aytaç; “Ölü Erkek Kuşlar”ın evliliği bütün yönleriyle çok çeşitli örneklerde irdelediği ve yeni, farklı, yaşadığımız topluma aykırı bir evlilik modeli sunduğu; ayrıca biçimsel olarak bir film öyküsü gibi anlatılıp, eleştirisi de toplumdan insanlara yaptırılıp diyalektik bir kurgu sağlandığı için; “evlilik romanı” ve “deneysel roman” olarak tanımlanabileceğini söyler.³ Kahramanlar, olay örgüsü, zaman ve mekân bakımından klâsik romana benzemeyen; darmadağın olmuş yaşamların dağınık bir anlatımla bütün haline getirildiği romanda, herkesin bir öyküsü vardır. “Ölü Erkek Kuşlar”; özellikle yapılmış izlenimi veren tekrarlardan kaynaklanan bazı fazlalıklar dışında; kurgusu, üslûbu, dili ve anlatımı bakımından sağlam, başarılı bir romandır.

³ Gürsel Aytaç, “İnci Aral’ın Romanı Ölü Erkek Kuşlar”, **Gündoğan Edebiyat**, Kış 1993, s. 9.